

XORIJIY DAVLATLARDA OMMAVIY TADBIRLAR XAVFSIZLIGINI SHARTNOMA ASOSIDA TA'MINLASH TAJRIBASI VA UNI O'ZBEKISTONDA QO'LLASH IMKONIYATLARI

Yunusxodjayev Olimxodja Muxtor o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti magistranti

Annotatsiya. Maqolada Buyuk Britaniya, Germaniya, Rossiya va Qozog'istonda ommaviy tadbirlar xavfsizligini pulli va shartnomaviy asosda ta'minlash tajribasi ochiq manbalar asosida tahlil qilingan. Polisiya xarajatlarini qoplash modellari, tashkilotchi mas'uliyati va nodavlat sub'yektlar ishtiroki qiyoslangan. Xorijiy tajribani O'zbekiston sharoitiga moslashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: xorijiy tajriba, ommaviy tadbir, jamoat xavfsizligi, shartnoma, polisiya xarajatlari, tashkilotchi mas'uliyati, styuard, xususiy qo'riqlash, xavf darajasi, Sen-Deni konvensiyasi.

Аннотация. В статье на основе открытых источников анализируется опыт Великобритании, Германии, России и Казахстана по обеспечению безопасности массовых мероприятий на платной и договорной основе. Сравниваются модели возмещения расходов полиции, ответственность организатора и участие негосударственных субъектов. Разработаны предложения по адаптации зарубежного опыта к условиям Узбекистана.

Ключевые слова: зарубежный опыт, массовое мероприятие, общественная безопасность, договор, расходы полиции, ответственность организатора, стюард, частная охрана, уровень риска, Конвенция Сен-Дени.

Abstract. Based on open sources, the article analyses the experience of the United Kingdom, Germany, Russia and Kazakhstan in providing security at mass events on a paid and contractual basis. Models of police cost recovery, organizer liability and the participation of non-state actors are compared. Proposals are developed for adapting foreign experience to the conditions of Uzbekistan.

Keywords: foreign experience, mass event, public security, contract, police costs, organizer liability, steward, private security, risk level, Saint-Denis Convention.

Ommaviy tadbirlar zamonaviy jamiyat hayotining ajralmas qismiga aylangan. Sport musobaqalari, konsertlar, festivallar va ko'rgazmalar katta iqtisodiy daromad keltiradi, mamlakatning xalqaro nufuzini oshiradi va turizm rivojiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bunday tadbirlar jamoat xavfsizligini ta'minlash uchun davlatdan katta kuch va mablag' talab etadi. Shu sababli ko'plab davlatlarda "tadbirdan daromad olayotgan tijorat tashkilotchisi xavfsizlik xarajatlarining bir qismini o'z zimmasiga olishi kerakmi?" degan savol dolzarb bo'lib kelmoqda.

O'zbekistonda bu masala ma'lum darajada hal etilgan: Vazirlar Mahkamasining 2014-yil 29-iyuldagi 205-son qarori bilan tasdiqlangan Ommaviy tadbirlarni o'tkazish qoidalariga ko'ra, tashkilotchi Milliy gvardiyaning hududiy bo'linmalari yoki hududiy ichki ishlar organlari bilan fuqarolar xavfsizligini ta'minlash va jamoat tartibini saqlash to'g'risida shartnoma tuzishi shart [1]. Biroq xavfsizlik xizmatlari narxini belgilash, tashkilotchi va davlat organlari o'rtasida mas'uliyatni taqsimlash hamda nodavlat sub'yektlarni jalb etish masalalarida milliy amaliyot hali shakllanish bosqichida.

Xorijiy tajribani o'rganishning amaliy ahamiyati shundaki, rivojlangan davlatlar bu sohada uzoq yillar davomida turli modellarni sinovdan o'tkazgan, ularning yutuq va kamchiliklari sud amaliyoti, parlament muhokamalari va rasmiy hisobotlarda ochiq aks etgan. Masalan, Buyuk Britaniyada 1989-yilgi Xillsboro fojiasi va undan keyin tayyorlangan Teylor hisoboti stadionlar xavfsizligi tizimini tubdan o'zgartirgan bo'lsa, Germaniyada polisiya xarajatlarini tashkilotchiga yuklash masalasi o'n yildan ortiq davom etgan sud jarayonlariga sabab bo'ldi. Bunday tajribani o'rganish milliy qonunchilikni takomillashtirishda xatolarni takrorlamaslik va samarali yechimlarni tanlash imkonini beradi.

Mavzuning O'zbekiston uchun dolzarbligi yana shu bilan izohlanadiki, so'nggi yillarda mamlakatimizda xalqaro sport musobaqalari, madaniy festivallar va yirik konsertlar soni ortib bormoqda. Milliy terma jamoamizning futbol bo'yicha 2026-yilgi jahon chempionatiga yo'llanma olishi mamlakatda futbolga qiziqishni yanada oshirdi, bu esa stadionlardagi tomoshabinlar sonining ko'payishiga va xavfsizlik talablarining kuchayishiga olib kelmoqda. Bunday sharoitda xavfsizlikni ta'minlash xarajatlarini oqilona taqsimlash va xalqaro standartlarga mos tizim yaratish davr talabiga aylanmoqda.

Jamoat xavfsizligi konsepsiyasida ushbu sohada ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish va joriy etish vazifasi belgilangan [2]. Shu munosabat bilan maqolaning maqsadi – yetakchi xorijiy davlatlarda ommaviy tadbirlar xavfsizligini shartnoma asosida ta'minlash modellarini ochiq manbalar asosida tahlil qilish va ularni O'zbekistonda qo'llash imkoniyatlarini asoslashdan iborat.

So'nggi yillarda bu mavzu ayniqsa 2022-yilgi Parijdagi Chempionlar ligasi finalidan keyin qizg'in muhokama qilinmoqda. UEFA buyurtmasiga ko'ra T. Brandau Rodrigesh boshchiligidagi mustaqil guruh tayyorlagan hisobotda tadbir egasi sifatida UEFA asosiy mas'uliyatni zimmasiga olishi, Sen-Deni konvensiyasidagi “xavfsizlik – muhofaza – xizmat ko'rsatish” modeli o'rniga

kuchga tayangan yondashuv tanlangani esa jiddiy xato bo'lgani qayd etilgan [3]. F. Skreton boshchiligidagi boshqa mustaqil guruh muxlislar guvohliklariga tayanib, tashkilotchi, polisiya va stadion egasi o'rtasida mas'uliyat aniq taqsimlanmaganini asosiy sabab deb ko'rsatadi [4].

O'zbek mualliflari orasida S.S. Abdug'aniyevich AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniya, Yaponiya va Singapurda jamoat xavfsizligini davlat-xususiy sheriklik asosida ta'minlash tajribasini tahlil qilib, xususiy sektorni jalb etishda huquqiy baza va moliyalashtirish mexanizmlari hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanini ta'kidlaydi [5]. M. Haghani va hammualliflari esa tadbir xavfsizligi bitta organning emas, ko'p qatlamli tizimning ishi ekanini asoslab bergan [6].

Xavfsizlik xarajatlarini moliyalashtirish masalasi iqtisodiy adabiyotlarda "jamoat ne'mati" nazariyasi doirasida ko'rib chiqiladi. Jamoat tartibi an'anaviy ravishda jamoat ne'mati hisoblanib, uning xarajatlari soliqlar orqali qoplanadi. Biroq tijorat tadbiri muayyan tashkilotchiga daromad keltirib, ayni paytda davlatdan qo'shimcha xavfsizlik resurslari sarflashni talab qilganda, bu xarajatlarni barcha soliq to'lovchilar zimmasiga yuklash adolatsiz degan fikr ilgari suriladi. Aynan shu g'oya ko'plab davlatlarda xavfsizlikni shartnoma asosida ta'minlash mexanizmlarining iqtisodiy asosini tashkil etadi.

Xorijiy tajribani o'rganishda normativ-huquqiy hujjatlar, sud qarorlari va xalqaro tashkilotlar hujjatlari asosiy manba bo'ldi. Xususan, Buyuk Britaniyaning "Polisiya to'g'risida"gi 1996-yilgi Qonuni [7], Germaniya Federal Konstitusiyaviy sudining 2025-yil 14-yanvardagi qarori [8], Rossiya Federasiyasining "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi Federal qonuni [9] hamda Yevropa Kengashining 2016-yilgi Sen-Deni konvensiyasi [10] tahlil qilindi.

Buyuk Britaniya ommaviy tadbirlar xavfsizligini shartnoma asosida ta'minlash bo'yicha eng uzoq tajribaga ega davlatlardan biri hisoblanadi. "Polisiya to'g'risida"gi 1996-yilgi Qonunning 25-bo'limiga ko'ra, polisiya

tashkilotchining iltimosiga binoan “maxsus polisiya xizmatlari”ni (special police services) ko‘rsatishi va ular uchun haq undirishi mumkin [7]. Amalda futbol klublari, konsert va festival tashkilotchilari stadion yoki tadbir hududi ichida polisiya ishtiroki uchun to‘lov amalga oshiradi.

Maxsus polisiya xizmatlari uchun to‘lovlar miqdori Milliy polisiya boshliqlari kengashi tomonidan ishlab chiqilgan uslubiy tavsiyalar asosida hisoblanadi. Unda ajratilgan xodimlar soni, ularning lavozim toifasi, xizmat vaqti va qo‘shimcha xarajatlar inobatga olinadi. Bu yondashuv narxni hisoblashning shaffofligini ta’minlaydi va tashkilotchiga xarajatlarni oldindan rejalashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, har bir tadbir uchun zarur polisiya kuchlari miqdorini aniqlashda polisiya boshlig‘i hal qiluvchi ovozga ega bo‘lib qoladi, ya’ni xavfsizlik darajasi tijorat kelishuvi predmeti bo‘lmaydi.

Ushbu sohadagi muhim sud amaliyoti “Lids Yunayted” futbol klubi va G‘arbiy Yorkshir polisiyasi o‘rtasidagi nizo bo‘yicha Apellyasiya sudining 2013-yilgi qarori hisoblanadi [11]. Sud stadiongga tutash, lekin klub nazoratida bo‘lmagan jamoat ko‘chalarida ko‘rsatilgan polisiya xizmatlari uchun klubdan haq undirish mumkin emasligini belgiladi. Shu tariqa “tadbir hududi ichidagi xavfsizlik – tashkilotchi hisobidan, jamoat joylaridagi xavfsizlik – davlat hisobidan” degan tamoyil shakllandi.

Buyuk Britaniya tajribasining ikkinchi muhim jihati – xavfsizlikni ta’minlashda tashkilotchining o‘z resurslaridan foydalanishidir. “Sport inshootlari xavfsizligi to‘g‘risida”gi 1975-yilgi Qonunga ko‘ra, yirik stadionlar mahalliy hokimiyat tomonidan beriladigan xavfsizlik guvohnomasiga ega bo‘lishi shart [12]. Stadion ichidagi tartib asosan maxsus tayyorgarlikdan o‘tgan styuardlar tomonidan ta’minlanadi, polisiya esa faqat zarur hollarda jalb etiladi. Xususiy qo‘riqlash xodimlari “Xususiy xavfsizlik sanoati to‘g‘risida”gi 2001-yilgi Qonunga muvofiq lisenziyalanadi. 2025-yilda qabul qilingan “Terrorizm: binolarni himoya qilish to‘g‘risida”gi Qonun (“Martin qonuni”) esa ma’lum

sig'imdan katta joylar egalari va tadbir tashkilotchilari zimmasiga terrorchilik tahdidlariga tayyorgarlik ko'rish majburiyatini yukladi [13].

Xillsboro fojiasidan keyin tayyorlangan Teylor hisoboti tavsiyalari asosida Angliya va Uelsning yuqori ligalarida o'tiriladigan joylardan iborat stadionlar joriy etildi, styuardlarni tayyorlash standartlari ishlab chiqildi. Sport inshootlari xavfsizligi boshqarmasi (Sports Grounds Safety Authority) tomonidan nashr etiladigan "Sport inshootlarida xavfsizlik bo'yicha qo'llanma" ("Yashil qo'llanma") stadionlar sig'imini hisoblash va xavfsizlikni boshqarishning amaliy standarti sifatida butun dunyoda keng qo'llanilmoqda.

Germaniyada an'anaviy ravishda jamoat tartibini saqlash davlatning vazifasi hisoblanib, polisiya xarajatlari soliqlar hisobidan qoplangan. Stadionlar ichidagi tartib klublar tomonidan tashkil etiladigan nazoratchilar xizmati (Ordnerndienst) orqali ta'minlanadi. Biroq so'nggi o'n yillikda bu yondashuvga o'zgartish kiritildi.

Bremen yeri 2014-yilda o'z qonunchiligiga o'zgartish kiritib, zo'ravonlik xavfi yuqori bo'lgan va 5000 dan ortiq ishtirokchi kutilayotgan tijorat tadbirlari uchun qo'shimcha polisiya xarajatlarini tashkilotchidan undirish imkoniyatini joriy etdi. Germaniya futbol ligasi (DFL) bu qarorni sud orqali e'tiroz qildi. Federal ma'muriy sud 2019-yilda, Federal Konstitusiyaviy sud esa 2025-yil 14-yanvardagi qarori bilan ushbu tartibni Asosiy qonunga muvofiq deb topdi [8]. Sud daromad olish maqsadida tadbir o'tkazayotgan tashkilotchi yuqori xavfli tadbirlar uchun qo'shimcha polisiya xarajatlarining bir qismini qoplashi mumkinligini asosladi. Bu qaror Germaniyada va butun Yevropada xavfsizlik xarajatlarini taqsimlash bo'yicha muhim huquqiy presedent bo'ldi.

Germaniya tajribasining ahamiyatli jihati shundaki, sud xavfsizlik xarajatlarini tashkilotchiga yuklashni barcha tadbirlar uchun emas, balki faqat muayyan mezonlarga javob beradigan tadbirlar uchun oqlagan. Bu mezonlar qatoriga tadbirning tijorat xarakteri, ishtirokchilarning ko'pligi va zo'ravonlik

xavfining tajriba asosida tasdiqlangan yuqori darajasi kiradi. Shu tariqa davlatning jamoat tartibini saqlash bo'yicha asosiy majburiyati saqlanib qolgan holda, qo'shimcha xarajatlar uchun adolatli taqsimot mexanizmi yaratildi. Sud qaroridan keyin boshqa yerlarda ham shunga o'xshash mexanizmlarni joriy etish masalasi muhokama qilinmoqda.

Rossiyada rasmiy sport musobaqalarida xavfsizlikni ta'minlash tartibi "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi 2007-yil 4-dekabrdagi 329-FZ-son Federal qonun [9] va Rossiya Federasiyasi Hukumatining 2014-yil 18-apreldagi 353-son qarori bilan tasdiqlangan Rasmiy sport musobaqalarini o'tkazishda xavfsizlikni ta'minlash qoidalari bilan tartibga solinadi [14]. Ushbu hujjatlarga ko'ra, xavfsizlikni ta'minlash majburiyati musobaqa tashkilotchisi va sport inshooti egasi zimmasiga yuklanadi.

Rossiya tajribasining muhim xususiyati "kontrolyor-rasporyaditel" institutidir. Ular maxsus tayyorgarlikdan o'tgan va attestasiyadan o'tkazilgan shaxslar bo'lib, tomoshabinlarni kuzatish, kirish nazorati va tartibni saqlashda ishtirok etadi. Shuningdek, xususiy qo'riqlash tashkilotlari "Xususiy detektiv va qo'riqlash faoliyati to'g'risida"gi Qonunga muvofiq shartnoma asosida jalb etiladi, Rossiya Milliy gvardiyasining idoraviy bo'lmagan qo'riqlash bo'linmalari esa pulli shartnoma asosida xizmat ko'rsatadi. 2018-yilgi jahon chempionati davrida joriy etilgan "muxlis pasporti" (Fan ID) keyinchalik raqamli identifikasiyaning doimiy vositasiga aylantirildi.

Rossiya qonunchiligida tashkilotchi va inshoot egasining xavfsizlik bo'yicha majburiyatlari batafsil belgilangan: ular xavfsizlikni ta'minlash rejasini ishlab chiqishi, kirish nazoratini tashkil etishi, texnik vositalar (videokuzatuv, metall detektorlar) bilan jihozlashi va kontrolyor-rasporyaditellar sonini tomoshabinlar soniga muvofiq ta'minlashi lozim. Polisiya esa asosan inshoot atrofidagi jamoat tartibini saqlash va huquqbuzarliklarga chora ko'rish vazifasini

bajaradi. Bu model tashkilotchining mas'uliyatini oshiradi, biroq kichik tashkilotchilar uchun xarajatlar yukini ham ko'paytiradi.

Qozog'istonda ommaviy tadbirlar xavfsizligi "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi 2014-yilgi Qonun va "Qo'riqlash faoliyati to'g'risida"gi 2000-yilgi Qonun asosida ta'minlanadi. Tashkilotchilar xususiy qo'riqlash tashkilotlari bilan shartnoma tuzish huquqiga ega bo'lib, jamoat tartibini saqlashda polisiya bilan hamkorlik qiladi. Bu tajriba O'zbekiston uchun huquqiy tizim va tashkiliy an'analarning yaqinligi nuqtai nazaridan alohida ahamiyatga ega.

Xorijiy tajribada xavfsizlikni ta'minlashning yana bir muhim vositasi – shaxsiylashtirilgan chiptalar tizimidir. Bir qator Yevropa davlatlarida yuqori xavfli musobaqalarga chiptalar faqat shaxsni tasdiqlovchi hujjat asosida sotiladi, stadiona kirish taqiqlangan shaxslar ro'yxati esa chipta sotish tizimiga integrasiya qilinadi. Buyuk Britaniyada "Futbol tomoshabinlari to'g'risida"gi 1989-yilgi Qonun asosida sud tomonidan stadiona kirish taqiqlari (football banning orders) qo'llaniladi. Bunday choralar tartibbuzarlarni tadbirdan oldindan chetlashtirish orqali xavfsizlik xarajatlarini kamaytirishga xizmat qiladi.

Yevropa Kengashining 2016-yil 3-iyulda imzolash uchun ochilgan "Futbol musobaqalari va boshqa sport tadbirlarida xavfsizlik, muhofaza va xizmat ko'rsatishga integrasiyalashgan yondashuv to'g'risida"gi konvensiyasi (Sen-Deni konvensiyasi) barcha manfaatdor tomonlar – davlat organlari, tashkilotchilar, klublar va muxlislar o'rtasidagi hamkorlikni asosiy tamoyil sifatida belgilaydi [10]. Konvensiya xavfsizlik (safety), muhofaza (security) va xizmat ko'rsatish (service) masalalarini yagona tizimda ko'rib chiqishni tavsiya etadi.

Tahlil natijalari 1-jadvalda umumlashtirildi.

Xorijiy davlatlarda ommaviy tadbirlar xavfsizligini ta'minlash modellari

Davlat	Asosiy huquqiy manba	Polisiya xarajatlari	Nodavlat sub'yektlar
Buyuk Britaniya	Police Act 1996 (25-bo'lim), Safety of Sports Grounds Act 1975	Tadbir hududi ichida – tashkilotchi hisobidan	Styuardlar, lisenziyalangan xususiy qo'riqlash
Germaniya	Yerlar qonunchiligi, BVerfG qarori (2025)	Asosan byudjet, yuqori xavfli tijorat tadbirlarida qisman tashkilotchi	Klublarning nazoratchilar xizmati
Rossiya	329-FZ, HQ 353-son qarori (2014)	Tashkilotchi va inshoot egasi mas'ul	Kontrolyor-rasporyaditellar, xususiy qo'riqlash
Qozog'iston	Sport va qo'riqlash faoliyati to'g'risidagi qonunlar	Aralash model	Xususiy qo'riqlash tashkilotlari
O'zbekiston	VM 205-son qarori (amaldagi tahrir)	Shartnoma asosida tashkilotchi hisobidan	Yetarlicha rivojlanmagan

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, o'rganilgan davlatlarda xavfsizlikni ta'minlashning uch asosiy modeli mavjud. Birinchisi – hududiy taqsimot modeli (Buyuk Britaniya), unda tadbir hududi ichidagi xavfsizlik tashkilotchi,

tashqarisidagi xavfsizlik esa davlat hisobidan ta'minlanadi. Ikkinchisi – xavfga asoslangan model (Germaniya), unda tashkilotchidan faqat yuqori xavfli tijorat tadbirlari uchun qo'shimcha xarajatlar undiriladi. Uchinchisi – tashkilotchi mas'uliyati modeli (Rossiya), unda xavfsizlikni ta'minlashning asosiy yuki tashkilotchi va inshoot egasiga yuklanib, davlat organlari nazorat va zarur holda aralashuv vazifasini bajaradi.

O'zbekistonda amaldagi tartib shartnoma asosida tashkilotchidan haq undirish nuqtai nazaridan xorijiy amaliyotga yaqin. Biroq ayrim muhim jihatlar bo'yicha farqlar mavjud. Birinchidan, tadbir hududi ichidagi va tashqarisidagi xavfsizlik xarajatlari aniq ajratilmagan. Ikkinchidan, xizmat narxi tadbirning xavf darajasiga bog'lanmagan. Uchinchidan, styuardlar yoki kontrolyorlar kabi tashkilotchining o'z xavfsizlik xodimlari instituti huquqiy jihatdan shakllanmagan, natijada ichki tartibni saqlashning asosiy yuki ham davlat organlari zimmasida qolmoqda. To'rtinchidan, stadionlar va boshqa ob'yektlar uchun xavfsizlik guvohnomasi tizimi mavjud emas.

Shu bilan birga, xorijiy tajribani mexanik tarzda ko'chirish maqsadga muvofiq emas. Masalan, xususiy qo'riqlash bozorining rivojlanganlik darajasi, jamoat tartibini saqlashda davlat organlarining an'anaviy roli va aholining ishonch darajasi har bir davlatda turlicha. Shu sababli xorijiy modellarning eng maqbul elementlarini bosqichma-bosqich joriy etish oqilona yo'l hisoblanadi.

Xorijiy tajribadan O'zbekiston uchun yana bir muhim xulosa – xavfsizlik xizmatlari narxini belgilashning shaffof mexanizmiga ehtiyojdir. Buyuk Britaniyada to'lovlar uslubiy tavsiyalar asosida hisoblansa, Germaniyada sud xarajatlar haqiqiy sarflangan resurslarga muvofiq bo'lishi kerakligini ta'kidlagan. Milliy amaliyotda esa tariflar va ularni hisoblash tartibi keng jamoatchilik uchun ochiq emas. Bu tashkilotchilarning xarajatlarni rejalashtirishini qiyinlashtiradi va shartnoma munosabatlarida ishonchni pasaytiradi. Milliy gvardiya qo'riqlash bo'linmalari tomonidan ob'yektlarni

qo'riqlash bo'yicha xizmatlar tariflarini belgilash metodikasi tasdiqlangani ijobiy tajriba bo'lib, shunga o'xshash metodikani ommaviy tadbirlar uchun ham ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

Shuningdek, muxlislar bilan muloqot instituti ham e'tiborga loyiq. Sen-Deni konvensiyasi va UEFA standartlarida muxlislar bilan aloqa bo'yicha mas'ul shaxslar (supporter liaison officers) lavozimi nazarda tutilgan. Ular tashkilotchi, polisiya va muxlislar o'rtasida vositachilik qilib, nizoli vaziyatlarning oldini olishga xizmat qiladi. Bu yondashuv xavfsizlikni faqat kuch ishlatish vositalari orqali emas, balki profilaktika va muloqot orqali ta'minlashga qaratilgan.

Xorijiy tajribani joriy etish bosqichlari. Yuqoridagi tahlildan kelib chiqib, xorijiy tajribani O'zbekistonda uch bosqichda joriy etish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz. Birinchi bosqichda normativ-huquqiy asosni takomillashtirish, ya'ni xavfsizlik xarajatlarini hududiy taqsimlash tamoyilini, tadbirlarni xavf darajasiga ko'ra tasniflash mezonlarini va tariflarni hisoblash metodikasini qoidalarda mustahkamlash lozim.

Ikkinchi bosqichda tadbir nazoratchilari (styuardlar) institutini tajriba-sinov tariqasida yirik sport inshootlarida joriy etish, ularni tayyorlash dasturlarini ishlab chiqish va sertifikatlash tizimini yaratish zarur. Bunda styuardlar faoliyati Milliy gvardiya va ichki ishlar organlari nazorati ostida bo'lishi, ularning vakolatlari esa faqat kirish nazorati, tomoshabinlarni joylashtirish, ma'lumot berish va evakuasiyaga ko'maklashish bilan cheklanishi lozim.

Uchinchi bosqichda tajriba-sinov natijalarini baholash asosida tizimni butun mamlakat bo'ylab kengaytirish, stadionlar uchun xavfsizlik guvohnomasi tizimini joriy etish va xalqaro standartlarga, xususan, Sen-Deni konvensiyasi tamoyillariga muvofiqlashtirish ishlarini yakunlash mumkin. Bosqichma-bosqich yondashuv islohotlar natijalarini nazorat qilish, kamchiliklarni o'z

vaqtida tuzatish va barcha manfaatdor tomonlarni jarayonga jalb etish imkonini beradi.

Parijdagi final voqealari O'zbekiston uchun ham muhim saboq beradi. Avvalo, katta tadbirda xavfsizlikni faqat kuch ishlatish vositalariga tayanib ta'minlash yaxshi natija bermaydi. Muxlislarni oldindan xabardor qilish, kirish yo'llarini to'g'ri taqsimlash, soxta chiptalarga qarshi elektron tizimdan foydalanish va tashkilotchi bilan politsiya o'rtasida aniq kelishuv bo'lishi – bularning barchasi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ikkinchidan, “kim nimaga javob beradi” degan savolga tadbirdan oldin, yozma ravishda javob berilmasa, inqiroz paytida mas'uliyat bir-biriga ag'darila boshlaydi.

Futbol bo'yicha 2026-yilgi jahon chempionati davrida mamlakatimiz shaharlarida ochiladigan muxlislar zonalari va ommaviy tomosha maydonlari ham shu nuqtai nazardan e'tiborga loyiq. Bunday tadbirlar ko'pincha ochiq maydonda, aniq chegarasiz o'tkaziladi, ishtirokchilar soni esa oldindan noma'lum bo'ladi. Xorijiy tajribadan kelib chiqib, ularni ham tashkilotchi, mahalliy hokimiyat va huquqni muhofaza qiluvchi organlar o'rtasidagi shartnoma asosida tashkil etish, hudud ichidagi tartibni tashkilotchi zimmasiga, atrofdagi jamoat tartibini esa davlat organlariga yuklash maqsadga muvofiq.

Shu bilan birga, xorijiy modellarni qabul qilishda milliy o'ziga xosliklarni unutmaslik kerak. Bizda mahalla instituti, jamoatchilik vakillarining tadbirlarda faol ishtirok etish an'anasi mavjud. Bu imkoniyat to'g'ri tashkil etilsa, xorijdagi styuardlik va muxlislar bilan muloqot tizimlarining o'ziga xos milliy shakli paydo bo'lishi mumkin.

Xorijiy tajribaning yana bir jihati – tadbirdan keyingi mustaqil tahlil madaniyatidir. Buyuk Britaniyada Hillsborodan keyin, Fransiyada esa Parijdagi finaldan keyin mustaqil guruhlar tomonidan tayyorlangan hisobotlar ochiq e'lon qilindi va tizimli o'zgarishlarga asos bo'ldi. Bizda esa jiddiy hodisa yuz bermagan tadbirlar umuman tahlil qilinmaydi, yuz bergan hollarda ham

xulosalar odatda idoraviy hujjat bo'lib qoladi. Holbuki, “deyarli sodir bo'lgan” holatlarni – kirish joyidagi uzoq navbat, vaqtincha to'xtab qolgan oqim, kechikkan e'lonni o'rganish haqiqiy fojining oldini olishning eng arzon yo'lidir. Shu sababli yirik tadbirlar yakunida tashkilotchi, Milliy gvardiya va ichki ishlar organlari ishtirokida qisqa tahliliy hisobot tayyorlash va uning umumlashtirilgan qismini ochiq e'lon qilish amaliyotini joriy etish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

Yana bir muhim jihatga e'tibor qaratish lozim. Ko'rib chiqilgan davlatlarning deyarli barchasida tadbir xavfsizligi bo'yicha mas'ul shaxs – xavfsizlik bo'yicha ofitser yoki koordinator lavozimi mavjud. U tashkilotchi tomonidan tayinlanadi, lekin politsiya bilan doimiy aloqada bo'ladi va tadbir davomida qabul qilinadigan qarorlar uchun shaxsan javob beradi. Bizning qoidalarda esa bunday lavozim nazarda tutilmagan, natijada inqirozli vaziyatda tashkilotchi tomonidan kim qaror qabul qilishi har doim ham aniq bo'lmaydi. Ushbu bo'shliqni to'ldirish uchun yirik tadbirlarda tashkilotchining xavfsizlik bo'yicha mas'ul vakilini tayinlash majburiyatini shartnomaga kiritish maqsadga muvofiq.

O'rganilgan tajriba shuni ko'rsatadiki, yetakchi xorijiy davlatlarda ommaviy tadbirlar xavfsizligini ta'minlashda tashkilotchining moliyaviy va tashkiliy mas'uliyatini oshirish, xavfsizlik xarajatlarini xavf darajasiga muvofiq taqsimlash hamda tayyorgarlikdan o'tgan nodavlat sub'yektlarni jalb etish umumiy tendensiyaga aylangan.

Shu tajribadan kelib chiqib, O'zbekistonda quyidagi choralarni ko'rish maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz.

Xorijiy tajriba bilan tanishish shuni ham ko'rsatadiki, hech bir davlat ideal modelga ega emas. Buyuk Britaniyada klublar politsiya xizmatlari narxidan doimiy norozi, Germaniyada esa politsiya xarajatlarini kim qoplashi haqidagi bahs o'n yildan ortiq davom etdi. Rossiyada esa tashkilotchiga yuklangan katta

mas'uliyat kichik klublar uchun og'ir moliyaviy yukka aylangan. Demak, gap tayyor modelni ko'chirib olishda emas, balki har bir tizimning kuchli tomonlarini olib, zaif tomonlaridan saboq chiqarishda. Bizning sharoitda eng muhimi – xarajatlarni adolatli taqsimlash, mas'uliyatni aniq belgilash va tadbir xavfsizligini tashkilotchi bilan davlatning umumiy ishi sifatida ko'rishdir.

Avvalo, Buyuk Britaniya tajribasidan kelib chiqib, tadbir hududi ichidagi xavfsizlik xarajatlari tashkilotchi hisobidan, jamoat joylaridagi xavfsizlik xarajatlari esa davlat byudjeti hisobidan qoplanishini qoidalarda aniq belgilash.

Bundan tashqari, Germaniya tajribasi asosida tadbirlarni xavf darajasiga ko'ra tasniflash va yuqori xavfli tijorat tadbirlari uchun oshirilgan tariflarni joriy etish.

Shuningdek, Rossiya va Yevropa tajribasi asosida styuardlar (tadbir nazoratchilari) institutini joriy etish, ularni tayyorlash va attestasiyadan o'tkazish tartibini Jamoat xavfsizligi universiteti bazasida tashkil etish.

Navbatdagi masala – stadionlar va boshqa yirik ob'ektlar uchun xavfsizlik guvohnomasi tizimini joriy etish.

Nihoyat, Sen-Deni konvensiyasining asosiy tamoyillarini, xususan, barcha manfaatdor tomonlar hamkorligi va “xavfsizlik – muhofaza – xizmat ko'rsatish” integrasiyalashgan yondashuvini milliy qonunchilikka implementasiya qilish masalasini o'rganish.

Ushbu takliflarning amalga oshirilishi davlat byudjeti yukini kamaytirish, xavfsizlik xizmatlarining shaffofligi va sifatini oshirish hamda ommaviy tadbirlarni xalqaro standartlar darajasida o'tkazishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Ommaviy tadbirlarni tashkil etish va o'tkazish tartibini yanada takomillashtirish chora-

tadbirlari to'g'risida"gi 2014-yil 29-iyuldagi 205-son qarori (2024-yil 12-sentabrdagi tahrirda). URL: <https://lex.uz/docs/2438871>

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi jamoat xavfsizligi konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2021-yil 29-noyabrdagi PF-27-son Farmoni. URL: <https://lex.uz/docs/5749291>

3. Independent Review Panel (Chair: T. Brandão Rodrigues). Independent Review of the events surrounding the UEFA Champions League Final in Paris on 28 May 2022: Report. – Nyon: UEFA, 2023. URL: <https://www.uefa.com>

4. Scraton P., et al. "Treated with Contempt": An Independent Panel Report into Fans' Experiences Before, During and After the 2022 Champions League Final in Paris. – Belfast: Queen's University Belfast, 2022. URL: <https://law.qub.ac.uk/schools/SchoolofLaw/filestore/Filetoupload,1530449,en.pdf>

5. Abdug'aniyevich S.S. Davlat-xususiy sheriklik asosida jamoat xavfsizligini ta'minlashda xorijiy davlatlar tajribasi // Journal of Sustainability in Integrated Policy and Practice. – 2024. – Vol. 2, No. 7. – B. 49–57.

6. Haghani M., Coughlan M., Crabb B., et al. A roadmap for the future of crowd safety research and practice: Introducing the Swiss Cheese Model of Crowd Safety and the imperative of a Vision Zero target // Safety Science. – 2023. – Vol. 168. – 106292. DOI: 10.1016/j.ssci.2023.106292

7. Police Act 1996, c. 16, s. 25. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1996/16/section/25>

8. Bundesverfassungsgericht. Urteil des Ersten Senats vom 14. Januar 2025 – 1 BvR 548/22. URL: <https://www.bundesverfassungsgericht.de>

9. Федеральный закон Российской Федерации «О физической культуре и спорте в Российской Федерации» от 04.12.2007 № 329-ФЗ. URL: <http://www.consultant.ru>

10. Council of Europe Convention on an Integrated Safety, Security and Service Approach at Football Matches and Other Sports Events (CETS No. 218). – Saint-Denis, 3 July 2016. URL: <https://www.coe.int>

11. Leeds United Football Club Ltd v Chief Constable of West Yorkshire Police [2013] EWCA Civ 115.

12. Safety of Sports Grounds Act 1975, c. 52. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1975/52>

13. Terrorism (Protection of Premises) Act 2025. URL: <https://www.legislation.gov.uk>

14. Постановление Правительства Российской Федерации «Об утверждении Правил обеспечения безопасности при проведении официальных спортивных соревнований» от 18.04.2014 № 353. URL: <http://www.consultant.ru>

